

Adult Waterhoen op een plasje op Industrieterrein Budel, 27 augustus 2020 (Tom Heijnen)

Telperikelen: Autocluster en broedcode 1

Tom Heijnen

Vorig jaar inventariseerden we als VWG het Dommelkwartier tussen Dommelen en Valkenswaard. In het veld legden we de gegevens vast met Avimap. Thuis op de PC gebruikten we zowel tussentijds als na afloop van het broedseizoen Avimap (met daarin geïntegreerd Autocluster) om de gegevens te checken en automatisch te clusteren tot territoria.
Bij het nalopen van de resultaten zag ik dat Autocluster bij de IJsvogel twee territoria had onderscheiden. Omdat ik twijfelde of dat wel zou kloppen liep ik de gegevens nauwkeurig na. Ik kwam met mijn handmatige clustering op maar één territorium uit en snapte niet waarom Autocluster er twee van maakte.

Pas na een tijdje werd het me duidelijk. In het veld waren met Avimap tijdens een inventarisatiebezoek op 12 april twee IJsvogels ingevoerd (zie pijlen op het kaartje), allebei met broedcode 1. Code 1 staat voor 'Waarneming van een volwassen individu in mogelijk broedbiotoop, zonder aanwijzing omtrent broeden'. Bij geen van beide was het vakje 'extra waarneming' aangevinkt.

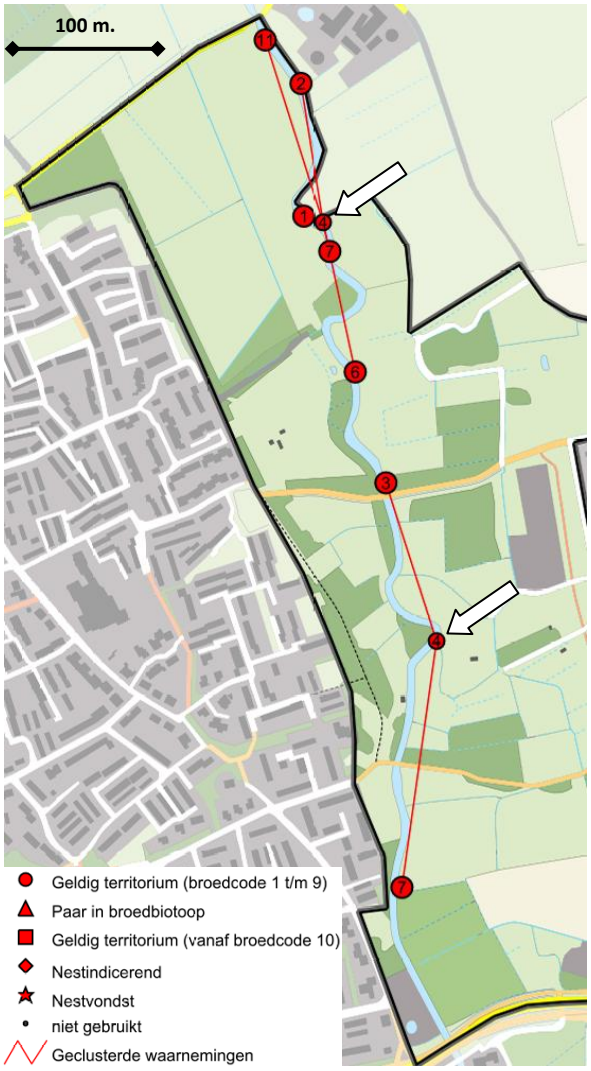

Clustering van BMP-gegevens van de IJsvogel in het Dommelkwartier in 2025. Cijfer = volgnummer van inventarisatiebezoek.

geldige waarnemingen				minimaal vereist			fusie-
adult	paar	terr	nest	seizoen	datumg	datumgrens	afstand
X	X	X	X		2	15-3 t/m 15-5	2000

Criteria die Autocluster gebruikt bij het onderscheiden van territoria bij de IJsvogel (Sovon website).

Als ik die twee waarnemingen handmatig had geïnterpreteerd, dan zou ik ze hebben 'samengevoegd' omdat de ene waarneming een man en de ander een vrouw zou kunnen zijn. Bovendien, maar dat is een wat andere discussie, zou ik betwijfelen of het wel twee uitsluitende waarnemingen kunnen zijn. Een IJsvogel scheurt immers zo een paar honderd meter verder en kan dan makkelijk op meerdere plekken geregistreerd worden. In het veld is het dan beter om steeds 'extra waarneming' aan te vinken.

Het programma Autocluster 'dacht' heel anders over die twee waarnemingen. Die beschouwde ze als twee (potentiële) territoria en in combinatie met twee gelijksoortige waarnemingen op 9 mei rolden er twee 'definitieve' territoria uit.

Ik nam contact op met VWG-lid en tevens Sovon-medewerker Henk Sierdsema. Hij zei dat het een bekend probleem was. En dat

het bovendien niet had uitgemaakt als je in Avimap bij de ene code 1 waarneming had aangegeven dat het een man betrof en bij de andere een vrouw. Hij raadde me aan om contact op de nemen met Jan-Willem Vergeer, teamleider Monitoring bij Sovon.

IJsvogel bij Eersel, 13 februari 2022 (Peter Simon). Het is een vrouw, te zien aan de oranje ondersnavel.

Zo gezegd, zo gedaan. Ik meldde bij hem het probleem en dat het in mijn ogen een fout van Autocluster is dat twee code 1-waarnemingen tijdens hetzelfde inventarisatiebezoek kunnen leiden tot twee (potentiele) territoria. Ik schreef:

'De oplossing zou zijn dat je de makke van Autocluster (want zo zie ik dat) als inventariseerder moet oplossen door maar 1 waarneming in Avimap te zetten, of de tweede als vervolgwaarneming [extra waarneming] *aan te vinken. Ik durf te wedden dat veel inventariseerders dat niet weten en niet doen, en in mijn ogen terecht omdat de tekortkoming in Autocluster zit.*'
En verder: *'Ik pleit er voor om de oplossing niet te zoeken bij de inventariseerders (want als je twee uitsluitende IJsvogels ziet moet je die toch als twee uitsluitende IJsvogels kunnen noteren) maar in Autocluster. Inventariseren en weten hoe Autocluster werkt (en niet werkt) en wat dat in het veld betekent is al lastig genoeg.'*

Jan-Willem melde me dat Sovon bij het valideren van ingestuurde tellingen probeert bij een soort als IJsvogel op dit soort uitkomsten te letten en waar nodig de teller de suggestie aan de hand te doen of een uitkomst van één territorium niet waarschijnlijker is, en dan waar relevant de extra waarnemingsoptie te gebruiken.

Ik maakte uit zijn reactie ook op dat er geen plannen zijn om Autocluster aan te passen. Broedvogeltellers moeten dus zelf heel alert zijn op mogelijk te hoge aantallen territoria in hun plot bij soorten waarbij code 1-waarnemingen meetellen als potentieel territorium. Het gaat in ons werkgebied om de volgende soorten:

Soort	BC1	#GW	#DG	FA
Mandarijneend*	beide	2	1	750
Zomertaling	beide	2	1	750
Slobeend	beide	2	1	750
Krakeend	beide	2	2	1000
Wilde Eend	♂	2	1	750
Soepeend	♂	2	1	750
Wintertaling*	beide	2	1	750
Tafeleend	♂	2	1	750
Kuifeend	♂	2	1	750
Patrijs	beide	2	1	500
Kwartel	beide	1	1	1000
Fazant	♂	2	1	300
Dodaars	beide	2	1	500
Geoorde Fuut*	beide	2	1	750
Roerdomp	beide	1	1	1000
Woudaap	beide	1	1	1000
Wespendief	beide	2	2	2500
Sperwer*	beide	3	2	1000
Buizerd	beide	3	2	1000
Waterral	beide	2	1	200
Waterhoen	beide	1	1	300
Meerkoet	beide	2	1	500
Kievit	♂	2	1	1000
Kleine Plevier*	beide	2	1	1000
Grutto	beide	2	1	1000
Houtsnip*	beide	1	1	1000
Watersnip*	beide	2	2	1000
Tureluur*	beide	2	1	1000
Bosuil	beide	1	1	500
Steenuil	beide	1	1	500
Ransuil*	beide	2	1	1000
IJsvogel	beide	2	2	2000
Draaihals*	beide	2	1	500
Middelste Bonte Specht*	beide	2	2	500
Kleine Bonte Specht	beide	1	1	300
Zwarte Specht	beide	2	2	1000
Groene Specht	beide	1	1	1000
Boomvalk	beide	3	2	1000
Grauwe Klauwier*	beide	2	1	500
Gaai	beide	2	2	500
Kuifmees	beide	1	1	300
Boerenzwaluw*	beide	2	2	1000
Roodborsttapuit*	beide	2	2	300
Huismus	♂	1	1	100
Gele Kwikstaart*	beide	1	1	300
Grote Gele Kwikstaart	beide	2	1	500
Graspieper*	beide	1	1	300
Goudvink	beide	1	1	500
Putter*	beide	1	1	500

BC1 = welke broedcode 1-waarnemingen tellen mee (♂ of beide geslachten); #GW = vereist aantal geldige waarnemingen; #DG = waarvan binnen de datumgrenzen; FA = fusieafstand in m.; * = code 1-waarnemingen tellen in beperkter deel van broedseizoen mee dan hogere codes (bron: BMP-handleiding).

Dit is een flinke lijst. Clusterproblemen liggen echter niet bij alle soorten even voor de hand. Sommige soorten hebben in de broedtijd een zeer verborgen leefwijze. Code 1-waarnemingen zullen daarom niet of hooguit zeer zelden voorkomen. Bijv. Kwartel, Roerdomp, Woudaap, Waterral, Houtsnip en Bosuil.

Baltsvlucht van een Houtsnip in de Spekdonken bij Vessem, 16 april 2026 (TH). Code 1-waarnemingen zijn bij broedvogelllingen van deze soort zeldzaam.

Maar bij de overige soorten in de tabel is het goed om alle code 1-waarnemingen die binnen de fusieafstand van andere waarnemingen liggen secuur na te lopen, zowel na ieder inventarisatiebezoek als na afloop van het broedseizoen. Check dan het volgende:

- Is een code 1-waarneming wellicht onterecht omdat het hetzelfde individu kan zijn als een andere waarneming tijdens hetzelfde inventarisatiebezoek? Er zijn immers *uitsluitende* waarnemingen nodig en dat is in het veld vooral problematisch bij soorten die zich regelmatig en snel kunnen verplaatsen. Bijv. Wespendief, Sperwer, Buizerd, IJsvogel, Middelste Bonte Specht, Zwarte Specht, Groene Specht, Boomvalk, Gaai en Boerenzwaluw. Bij twijfel: gebruik de extra waarnemingsoptie!

- Is een code 1-waarneming op zich juist, m.a.w. uitsluitend ten opzichte van andere waarnemingen, maar leidt de waarneming onterecht tot een extra territorium? Gebruik dan de extra waarnemingsoptie!

- Als het om twee code 1-waarnemingen binnen de fusieafstand gaat waarbij, op grond van uiterlijk of gedrag, de ene een man en de ander een vrouw was, dan is het beter om er één waarneming van te maken met broedcode 3 = paar.

Adult Waterhoen langs de Dommel in de Boktse Beemden bij Eindhoven, 28 mei 2021 (TH).

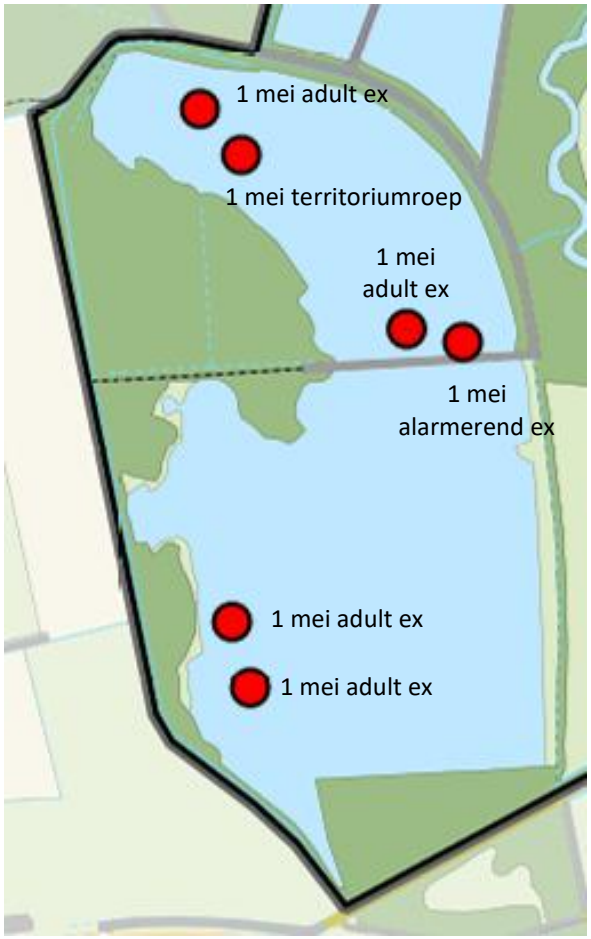

Fictief voorbeeld Waterhoen: drie situaties van foutieve Autoclustering bij code-1 waarnemingen (= waarneming van adult ex). Rode stip = territorium. Waterhoen is één van de soorten waarbij één geldige waarneming tussen de datumgrenzen al tot een territorium leidt.

Hierboven ter illustratie een kaart met drie situaties waarin een code-1 waarneming tot teveel territoria leidt. En hierna een kaart

waarop ter correctie gebruik is gemaakt van de extra waarnemingsoptie.

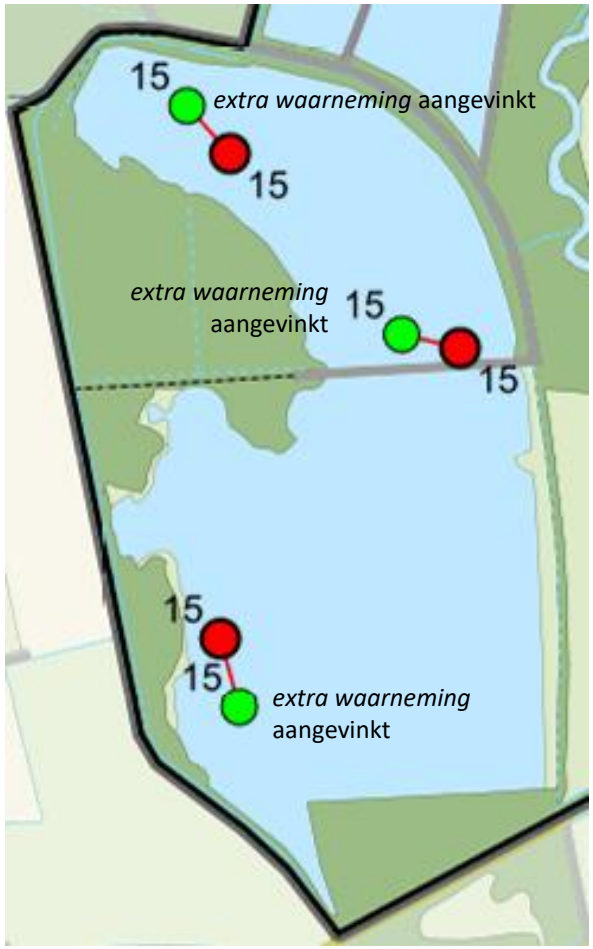

Fictief voorbeeld Waterhoen: correctie van de foutieve clustering door gebruik te maken van de extra waarnemingsoptie. Rode stip = territorium, groene stip = waarneming die bij territorium hoort, 15 = bezoeknummer.

Het risico van teveel territoria bestaat niet alleen op bij code 1 waarnemingen, maar bij *alle* broedcodes die zowel aan een man als een vrouw te koppelen zijn. Neem als voorbeeld broedcode 7 = angstkreten of ander gedrag (alarmeren) dat wijst op aanwezigheid van een nest of jongen. Bij de meeste vogelsoorten zullen zowel man als vrouw angstkreten uiten en alarmeren. Als je in het veld een zingende Winterkoning intekent en vlakbij een alarmerende Winterkoning hoort en die apart intekent, dan zal Autocluster er twee territoria van maken. Ook nu voorkom je dit door de extra waarnemingsoptie te gebruiken.

Winterkoning in Het Schut bij Bergeijk, 17 februari 2021 (TH).

Tot slot nog een klein addertje onder het gras bij het gebruiken van de extra waarnemingsoptie. Als de afstand van twee waarnemingen groter is dan de fusieafstand, dan maakt Autocluster er altijd twee (potentiele) territoria van, ongeacht of het vakje extra waarneming is aangevinkt of niet. Als dat niet de bedoeling is, m.a.w. het betrof 100% zeker hetzelfde individu, dan moet een van de twee waarnemingen verwijderd worden.

Dankwoord

Ik bedank Henk Sierdsema voor zijn waardevolle aanvullingen op een eerdere versie van dit artikel.

Vergeer, J.-W. et al. 2023. Handleiding Sovon Broedvogelmonitoring BMP & kolonievogels. Sovon.

